

fra Tunberg over Hafström til Ekbon: Når det første gæt er blevet fulgt af det andet, »då ligger det nära till hands att antaga«, at følgen er det tredje, fjerde og femte gæt. Hjärne er vel ikke værre end Tunberg og Hafström, men heller ikke væsentligt bedre. Gösta Åqvists udgave følger ikke noget nyt til billedet af Erland Hjärne som videnskabsmand. Rent historiografisk må udgivelsen af manuskripterne dog hilses velkommen: Den forsker, der ud fra de udgivne referater og fragmenter måtte svæve i den vildfarelse, at grundteksten selv indeholdt solide, detaljerede argumenter for, hvad der hidtil kun var publiceret som påstande, kan her få syn for sagn. I øvrigt er det på tide, at svenske ledingsforskere besinder sig og anvender de metoder på ledingen, der har givet svensk historieskrivning dens velfortjente høje ry for logisk stringens og kildekritik.

Rikke Malmros

CARL AXEL EKBOM: Attungtal och mantal. Studier i svensk jordtaxering. Rätthistoriskt bibliotek Bd. 24. Stockholm, A.-B. Nordiska bokhandeln. 132 sider.

I dette værk sammenføres i tabelform de svenske »mantal« fra begyndelsen af det 19. århundrede herreds- og landskabsvis med de af forfatteren antagne jordmål fra 1000-tallet, og i et par ekskurer kastes særegne lys over ledingen i Skåne og Halland. Bogen bygger på forfatterens tidligere værker: *Viennetionde och hundaresindelning* (1974) og *Ledung och tidig jordtaxering i Danmark* (1979) (anmeldt i dette tidsskrift bd. 81, p. 306) og er som sit grundlag uden videnskabelig værdi.

Rikke Malmros

NYERE TID

PEDER HANSEN RESEN: Atlas Danicus VI, A: Aalborg Stift. udg. af THOMAS W. LASSEN i dansk oversættelse ved ERIK BØEGH. Sæby Museum 1982. 96 sider + 8 foldeplancher og kort. 93 kr.

PEDER HANSEN RESEN: Atlas Danicus IV: Fyn, udg. af JACOB ISAGER i dansk oversættelse ved INGE LYNG, METTE MOLVIG, ELLEN KRISTENSEN, SUSANNE LYKKE NIELSEN og JACOB ISAGER. Odense Universitetsforlag, 1984. 357 s. Ill. 164,70 kr.

Præsident (overborgmester) i København og professor ved universitetet Peder Hansen Resen (1625–85) nåede trods sine høje embeder at samle en enorm mængde informationer om Danmarks historie og topografi i 39 tykke bind. Præsten Johan Brunsmann blev sat til at forkorte og redigere dette materiale til 7 bind, der forelå tryklare i 1688. Af forskellige grunde blev trykningen dog ikke iværksat, og det hele brændte sammen med Resens samlinger i Universitetsbiblioteket i 1728.

Heldigvis var Brunsmunds redaktion blevet afskrevet til brug for gehejmeråd Vincent Lerche, og dette materiale blev igen excerperet af bl.a. Jacob Langebek omkring 1750 på foranledning af arkitekten Laurids de Thura, der ønskede at fuldføre Resens Atlas. Også det blev ved forsøget, men som det eneste af Resens store samlinger er Thuras materiale bevaret i Det kgl. Bibliotek i gruppen Uldall 186f., for også Lerches kopi brændte på Christiansborg slot i 1794.

Med Thuras samlinger som grundlag blev efter mange tilløb udgivelsen af Resens Atlas påbegyndt i 1925 i dansk oversættelse med bindet om Bornholm. Før krigen kom yderligere bind om Helsingør, Roskilde, Viborg stift og Sydsjælland, og efter en længere pause blev udgivet et bind om Holstebro (1963) samt med både latinsk og dansk tekst Århus stift (1967) og Færøerne (1972). Endelig er inden for de seneste år udkommet Aalborg stift og Fyn, som her kort skal præsenteres.

I bindet om Aalborg stift omfattende Aalborg by, Vendsyssel, Hanherrederne, Thy og Mors har adjunkt Erik Bøegh stået for oversættelsen, medens lederen af Sæby Museum, Thomas W. Lassen, har varetaget redaktionen og forsynet bogen med henvisninger og illustrationer. På lignende måde har lektor Jacob Isager redigeret og kommenteret bindet om Fyn, medens en række latinstuderende har oversat teksten i samarbejde med redaktøren.

Begge bind har en indledning om Resens biografi og om værkets tilblivelseshistorie, men bindet om Fyn er dog væsentligt mere indgående end det jyske. Det samme gælder kommentarerne, hvor man dog i det fynske bind har afstået fra at give egentlige realkommentarer til Resens oplysninger, men har valgt at nøjes med belysning af de tekstmæssige problemer og oplysninger om Resens kildeforlæg.

Lidt skarpt må det nok være tilladt at sige, at Resens Atlas Danicus fortæller en masse om Resen og hans samtids syn på verden og historien, men det forøger næppe på afgørende punkter vores viden om Danmarks historie. Det er tydeligt, at Resen har indsamlet en mængde oplysninger om stort og småt imellem hinanden og viderebringer dem uden smålige hensyn til kildekritik eller bare sund fornuft, men til gengæld forbavsende konsekvent med henvisninger til den benyttede litteratur, som han synes at nære en grænseløs tillid til uanset dens alder og karakter. I virkeligheden kan der nok ikke læses ret meget hos Resen, som vi ikke også kender fra andre kilder, og det er bestemt heldigt, for som det udtrykkes af Thomas W. Lassen: »Ingen vil vel i dag anvende Resens oplysninger uden først at have søgt at kontrollere dem ad anden vej« (s. 181).

Det er først og fremmest byerne, som har haft Resens interesse, og bybeskrivelserne fylder da også næsten hele teksten ikke mindst med afskrifter af epitafierne i kirkerne, ekstrakter af byernes privilegier, lister over bisper og præster m.v.

På ét punkt er Resens oplysninger dog primære, og det er de kobberstukne byprospekter. Det er nu ikke fordi disse altid gengiver hele sandheden, hvilket bl.a. fremgår af det berømte Københavnskort fra 1674, der ulykkeligvis viser adskillige bydele, der aldrig blev opført, men bortset fra dette propagandaprospækt synes de at være ret pålidelige. Alle stikkene blev udgivet separat som et særligt bind i 1677, men deraf er kun ganske få eksemplarer bevaret på Det kgl. Bibliotek, så det var bestemt godt, at de i 1974 blev genudgivet i faksimiletryk i sand størrelse af Ib Rønne Kejlbo med oplysninger og kommentarer. I de foreliggende to bind gengives de relevante byprospekter også, men desværre i en så reduceret målestok at læserne må anvende lup for at kunne aflæse navne og

andre detaljer på kortene. Det samme gælder et spændende hollandsk kort over Fyn fra 1681, der findes i Uldall 186 fol. 2 (gengivet i bindet om Fyn s. 41 og på bogens omslag) samt to kort over Aalborg stift (fra AM 359 fol.), der er trykt som særlige plancher til bindet om Aalborg stift. Disse er alle trykt så småt og uden farver, at de i praksis er uanvendelige til andet end dekoration, men pæne er de.

Som sagt giver de to bøger måske ikke så mange nye oplysninger om hverken Fyn eller Nordjylland, men til gengæld får læseren et meget spændende billede af 1600-tallets forestillingsverden og historieopfattelse. Det var ønskeligt, at de resterende dele af Resens Atlas Danicus snart måtte blive udgivet efter en samlet plan med fælles principper for oversættelse, udgivelse, register og litteraturfortegnelse samt illustrationer.

Karl-Erik Frandsen

ULRICH LANGE: Die politischen Privilegien der schleswig-holsteinischen Stände 1588–1675. Veränderung von Normen politischen Handelns. Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins. Herausgegeben von der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte Band 75. Neumünster, Karl Wachholtz Verlag, 1980. 346 s. 40 DM.

Den foreliggende undersøgelse slutter sig til rækken af nyere tyske bidrag til stænderforskningen. Det er forf.s hovedformål at undersøge »den Prozess der allmählichen Durchsetzung des fürstlichen Absolutismus in einem deutschen Mittelterritorium mit landständischer Verfassung beim Übergang vom 'Finanzstaat' zum 'Militär- und Verwaltungsstaat'« (s. 15). Med denne terminologi og dette oplæg, der er inspireret af Gerhard Oestreich, afdækker forf. udviklingen dels af en fyrstelig selvforståelse, der ikke mere anerkendte stændernes andel i magtudøvelsen, dels af magtmidler og magtchancer til at realisere denne opfattelse. Fyrstemagten opfattede ikke længere stænderprivilegierne som forfatningsnormer, som *leges fundamentales*, men som *leges privatorum*.

Forf. betragter ændringerne i den forfatningspolitiske balance ud fra termer som dualismebegrebet og privilegiernes »Ausübungsmerkmale«. Med dette sidste – og nye – begreb refererede forf. til de forskellige måder, som de enkelte privilegier blev udøvet på, og som atter krævede forskellige midler til at håndhæve hhv. til at nedbryde dem. Privilegierne, som bl.a. regulerede stændernes politiske medvirken, var oftest ikke udtømmende, og når dualismen samtidig præsenteres som en grundstruktur, der kunne afspejle et bredt spektrum af magtrelationer, afhang stændernes politiske medvirken inden for denne labile forfatningsramme i vid udstrækning af deres fælles interesse i at forsvare fælles rettigheder. Konkret illustreres den magtpolitiske ændring og nedbrydningen af konsensretten – stændernes vigtigste, generelle, politiske rettighed – ud fra tre politiske rettigheder: valgretten, beskatningsretten og indigenatsretten (især adelens fortrinsret til visse embeder) og – trods bogens titel – to personlige privilegier: jagtretten og adelens særlige retsstilling, som medtages p.g.a. deres særlige »Ausübungsmerkmale«.

Privilegiediskussionen tog fart omkring 1588, da stænderne måtte imødegå en fyrstelig underkendelse af valgretten, og afsluttedes i 1675, da deres politiske organ, landdagen, blev indkaldt for sidste gang. I årene 1614–16 fik adelens